

Механізм масових репресій у Києві у 1934–1938 роках

На XII з'їзді КП(б)У в січні 1934 р. правлячою партією було ухвалено рішення про перенос столиці з Харкова до Києва. Зміна статусу Києва, перетворення його на політичний та культурний центр радянської України, внесли певні корективи у діяльність органів державної безпеки УСРР. Беручи до уваги «специфіку» Києва, який з початку ХХ століття був «насичений купецтвом, поміщиками, дворянською аристократією, духовенством, дрібнобуржуазним та націоналістичним елементами»¹, Колегія ДПУ УСРР відразу після ухвали XII з'їзду КП(б)У (21 січня 1934 р.) прийняла рішення про очистку міста від кримінального та «соціально чужого» елемента. Зазначені заходи були вмотивовані сумною статистикою кількості грабежів та крадіжок у місті на початку 1934 р. Для «встановлення твердого революційного порядку» до майбутньої столиці було командировано групу відповідальних працівників на чолі з заступником начальника Управління робітничо-селянської міліції ДПУ УСРР Вальдемаром Лесю. У результаті спецоперації упродовж лютого-травня 1934 р. в Києві було ліквідовано: бандитсько-грабіжницьких угруповань – 22; злочинних зграй – 26; активно діючих злодіїв-грабіжників-аферистів-шахраїв-одинаків – 3758. У вказаний період було засуджено: до «вищої міри соціального захисту» – розстрілу – 28 осіб; ув'язнено в концтабори – 2035; судами на різні терміни покарання – 1695².

Крім того у Києві було посилено паспортний режим. З моменту завершення паспортизації у травні 1933 року у місті, на думку оперативної групи ДПУ УСРР, «вкрай слабо проводилась боротьба з безпаспортниками, соціально чужим і неблагонадійним кримінальним елементом». Унаслідок вжитих заходів протягом лютого-травня 1934 року поза межі Києва було вилучено 20 043 осіб (це майже в 5 разів перевищувало показники серпня 1933 – лютого 1934 року), з них 4165 «особливо злісних» осіб було відправлено в концтабори (це складало більше 30% засуджених за порушення паспортного режиму за цей період по всій Україні)³.

¹ Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ), ф. 13, оп. 1, спр. 462, арк. 2.

² Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 1, оп. 20, спр. 6420, арк. 52–53.

³ Там само.

На нараді у наркома внутрішніх справ УСРР 27 серпня 1934 р., присвяченій діяльності Київського обласного управління НКВС, керівник київських чекістів О. Розанов озвучив остаточні результати операції по «вилученню контрреволюційного елементу» з нагоди переїзду уряду до Києва: зі столиці – 25 тис. осіб, з 50-кілометрової зони поблизу неї – 18 тис. осіб⁴.

Результати «зачистки» нової столиці радянської України знайшли відгук у виступі П. Постишева на бюро Київського обкому КП(б)У, який відзначив «велику пророблену Київським обласним відділом НКВС під керівництвом т. Розанова О.Б. з очищення Києва від контрреволюційних і антирадянських елементів і по зміцненню революційного порядку при переїзді столиці України до Києва»⁵.

Слід зауважити, що діяльність органів міліції по «зміцненню революційного порядку», запровадженню більш жорсткого паспортного режиму в Києві розглядалась центральним апаратом ДПУ УСРР як можливість вирішення «квартирного питання» для значного числа співробітників правоохоронних структур (за підрахунками органів держбезпеки тільки у ході впровадження паспортного режиму у лютому-травні 1934 р. у м. Києві було звільнено та передано у розпорядження Урядової Комісії 340 кімнат). Незважаючи на будівництво житлового будинку на 145 квартир на вул. Виноградній (сучасна вул. Акад. Богомольця) № 18, закладку фундаментів для житлових приміщень на вул. Левашовській (сучасна вул. Шовковична) № 32, вул. Кругло-Університетській № 2, вул. Енгельса (сучасна вул. Лютеранська) № 29/31, реконструкції двох будинків колишнього мехтехнікума під житло по вул. Михайличенка (сучасна вул. Пилипа Орлика) № 3 (взагалі рішенням політбюро ЦК КП(б)У від 30 березня 1934 р. ДПУ УСРР виділялося 2,5 млн карб. на житлове будівництво), нарком внутрішніх справ В. Балицький у середині листопада 1934 р. зобов'язав своїх підлеглих – керівників міліцейських підрозділів М. Бачинського та О. Ряботенка взяти необхідних заходів для виділення у житловий фонд НКВС 15% житлової площі, звільненої в ході зачистки міста від «неблагонадійного елементу»⁶.

Переїзд керівництва ЦК КП(б)У, ВУЦВК, Раднаркому УСРР до Києва у червні 1934 р. позначився й на конкретних напрямках діяльності Київського обласного управління НКВС, у тому числі на перебудові агентурної роботи в руслі удосконалення охорони членів Уряду⁷. На нараді при наркомі внутрішніх справ УРСР з питань роботи Київського обласного управління НКВС від 27 серпня 1934 р. керівник українських чекістів В. Балицький рекомендував посилити боротьбу на Київщині з різними проявами «контрреволюції»:

⁴ ГДА СБУ, ф. 16, оп. 27, спр. 5, арк. 10.

⁵ Шаповал Ю., Золотарьов В. Всеволод Балицький. Особа, час, оточення. – К., 2002. – С. 231–232.

⁶ ГДА СБУ, ф. 16, оп. 27, спр. 5, арк. 62–63.

⁷ Там само, арк. 9.

«По Києву особливо необхідно звернути увагу по переплетенню німецької та польської роботи... По Київській області потрібно оживити роботу по церковникам. Особливо міцно потрібно взятися за ксьондзів... Загальне становище на селі в Київській області благополучне. Необхідно, щоб апарат Київського обласного управління не прогавив нових процесів на селі»⁸. Слід зауважити, що моніторинг селянських настроїв на Київщині видавався для наркома внутрішніх справ УСРР В. Балицького вкрай важливим саме у зв'язку з недопущенням різних проявів протесту поблизу столиці України.

Виконуючи настанови В. Балицького, київські чекісти упродовж 1934 р. доклали чималих зусиль для виявлення та репресування у столиці України учасників міфичних організацій «Українська військова організація», «Польська організація військова» та інших антирадянських угруповань.

Боротьба з «рештками ворожих класів» продовжилась у столиці України і в наступному році. У відповідності з наказами наркома внутрішніх справ УСРР В. Балицького, в порядку очистки столиці та приміської зони від «контрреволюційного елемента» та «колишніх людей», Київським обласним управлінням НКВС було зібрано на початок квітня 1935 р. компрометуючі матеріали на 2238 осіб: по лінії Управління держбезпеки на 850 осіб («колишні графи, князі, барони – 33 чол.; колишні генерали та їх утриманці – 17 чол.; колишні офіцери царської та білих армій – 237 чол.; колишні контррозвідники та карателі – 20 чол.; колишні поліцейські та жандарми – 89 чол.; колишні поміщики, крупні купці та фабриканти – 21 чол.; колишнє сановне духовенство – 87 чол.; колишні працівники судового відомства – 37 чол.; реемігранти та репатріанти – 10 чол.; особи, які проходять по білоемігрантським зв'язкам – 10; колишні куркулі – 127 чол.; колишні політбандити – 28»); по лінії Кримінального розшуку на 512 грабіжників, спекулянтів, шулерів, злодіїв, шахраїв, валютчиків; по лінії паспортного відділу на 870 осіб⁹.

У ніч з 5 на 6 квітня 1935 р. в Києві була проведена перша черга операції по вилученню «контрреволюційного елемента» та «колишніх людей», в ході якої було заарештовано 250 осіб¹⁰. На кінець листопада 1935 р. кількість заарештованих та засуджених з числа «сановної знаті та контрреволюційних ворожих елементів, які засмічували місто Київ та приміську межу» склала 451 особу («дворян – 24; поміщиків – 34; полковників – 5; білих офіцерів – 62; жандармських та поліцейських чинів – 48; куркулів – 83; священників – 17; бродячих монахів та попів – 56; впливових петлюрівських діячів – 27; польських націоналістів – 13; родичів репресованих – 20; значних домовласників – 32, політбандитів – 31»). Крім того, у рамках заходів посилення паспортного режиму в столиці УСРР упродовж березня-листопада 1935 р. було позбавлено паспортів та виселено за межі 50 кілометрової зони 825 осіб «соціально-

⁸ Там само, спр. 9, арк. 14–15.

⁹ Там само, оп. 28, спр. 3, арк. 70–71.

¹⁰ Там само, ф. 1, оп. 28, спр. 3, арк. 72–74.

чужого та ворожого елемента». Одночасно співробітниками Київського обласного управління НКВС здійснювалась операція по «очищенню» оборонних заводів Києва. На підприємствах «Більшовик», «Ленінська кузня», завод № 43, ККЗ, КРЕС та ін. було виявлено 598 осіб з так званого «соціально-чужого середовища».

Відтворити детальну хронологію та масштаби планових соціальних чисток у 1934–1935 років за відсутності архівних документів радянських спецслужб вкрай важко. Проте немає сумніву, що різноманітні акції силових структур по «моделюванню радянського політичного ландшафту» столиці України тривали перманентно упродовж другої половини 1930-х років. У здійсненні «очищення» Києва від людей т. зв. «старої генерації», прихованого «контрреволюційного елементу» важлива роль відводилась начальнику обласного управління НКВС, старшому майору держбезпеки Миколі Шарову. Досвідченому чекісту (в ЧК з 1919 р.) до подібних завдань було не звикати. Очоливши наприкінці березня 1935 р. УНКВС по Київській області, М. Шаров відразу долучився до реалізації репресивної політики правлячого режиму в регіоні. Показники сумлінної роботи М. Шарова з «припинення діяльності зарубіжних фашистських, розвідувальних, терористичних центрів» та «виявлення контрреволюційних елементів» серед німців, поляків та українців простежується у звіті Київського обласного управління НКВС за 1936 р. Так, по «німецькій лінії» на Київщині в 1936 р. було ліквідовано 19 «ворожих груп», до яких входило 96 чоловік (всі засуджені), заведено справ на 68 чоловік. На середину січня 1936 р. було завершено кримінальну справу стосовно «Київської терористичної групи “ПОВ”», по якій проходили працівники польської газети «Бодзь готув» Чеслав Май, Казимир Сливинський, Іван Жашек, Броніслав Белевич, заступник завідуючого відділом промисловості та транспорту газети «Серп» Сигізмунд Тутаковський та інші (всього 8 чол.)¹¹. У лютому 1936 р. особливий відділ УДБ НКВС УРСР та Київського військового округу направив слідчу справу № 97 («Українська керівна група “ПОВ”» у складі 6 осіб: Йосиф Конецький, Януш Соснович, Віктор Стасюк, Степан Рибницький, Михайло Груда, Станіслав Длуський) на розгляд суду Військового Трибуналу¹². Підривна діяльність серед осіб польської національності підтверджувалась порушенням 16 групових справ, за якими було засуджено 38 чоловік. Чимало агентурних та слідчих справ у 1936 р. було заведено по т. зв. «українській лінії»: справа «Націоналісти» (на основі якої в січні 1936 р. у Києві була заарештована «фашистсько-терористична група» з 8 осіб); справа «Блакитні», справа «Наdejда», справа «Професор» та ін.¹³

«Велика чистка» 1937–1938 рр. за задумом сталінського керівництва мала здійснити певну санацію радянського суспільства від небажаних осіб, зміцнити

¹¹ Справа «Польської Організації Військової» в Україні. 1920–1938 рр. / Упор. С.А. Кокін, Р. Ю. Подкур, О.С. Рубльов. – К., 2011. – С. 341–342.

¹² Там само. – С. 353–354.

¹³ ДА СБУ, ф. 16, оп. 30, спр. 105, арк. 3–18.

в такий спосіб каркас соціалістичного ладу, проголошений Конституцією СРСР 1936 р. У зв'язку з цим стає зрозумілим, чому починаючи з літа 1937 р. весь арсенал засобів карально-репресивного апарату був задіяний на розправу з колишніми учасниками опозиції.

Прелюдія та кульмінація «Великого терору» в Українській РСР пов'язана з постановою Ізраїля Леплевського, який з 14 червня 1937 р. по 25 січня 1938 р. виконував обов'язки наркома внутрішніх справ УРСР. Спираючись на підтримку народного комісара внутрішніх справ СРСР генерального комісара держбезпеки М. Єжова, використовуючи особисте знайомство з першим секретарем ЦК КП(б)У С. Косіором, новопризначений керівник українських чекістів вирішив продовжити розпочату в Москві справу «антирадянської троцькістської військової організації» у Червоній армії. Її фігурантами стали авторитетні воєначальники М. Тухачевський, Й. Якір, І. Уборевич, А. Корк, Р. Ейдеман, Б. Фельдман, В. Примаков, В. Путна.

На п'ятий день перебування в Україні І. Леплевський інформував Москву про нейтралізацію ще одного учасника «військово-фашистської змови» начальника Політуправління військ Київського особливого військового округу (КОВО) армійського комісара 2-го рангу М. Амеліна. Незабаром підлеглими І. Леплевського було зібрано компромат на начальника артилерії КОВО командири Н. Боброва, першого заступника командуючого військами КОВО і начальника гарнізону м. Києва комкора Д. Фесенка, начальника штабу КОВО комбрига М. Подчуфарова, першого заступника начальника Політуправління КОВО корпусного комісара М. Хороша, начальника відділу зв'язку КОВО комбрига Ю. Ігнатовича. Таким чином, на серпень 1937 р. у в'язниці опинилися майже всі керівники Київського військового округу¹⁴. На кінець 1937 р. число репресованих в Київській області представників командного складу РСЧА становило 119 осіб, а кількість заарештованих червоноармійців та молодших командирів складала 166 осіб¹⁵.

Як керівництво до дії сприйняв начальник обласного управління НКВС М. Шаров постанову політбюро ЦК КП(б)У від 16 січня 1937 р. про недоліки в роботі Київського обкому партії. Спільними зусиллями емісарів Кремля, партійного апарату республіки, органів держбезпеки було здійснено справжній розгром обласного партійного осередку. До травня 1937 р. з 81 працівника Київського обкому партії було замінено 5 заввідділами, 78 завідуючих і заступників завідуючих секторами, 22 інструктори. 32 члени обкому опинилися у слідчих ізоляторах як «вороги народу»¹⁶.

¹⁴ *Кокін С., Пшеников О.* Без строку давності (До 60-річчя «викриття» органами НКВС «Військово-фашистської змови» у Червоній армії) // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 1998. – № 1/2. – С. 147.

¹⁵ *Нікольський В.М.* Репресивна діяльність органів державної безпеки СРСР в Україні (кінець 1920-х – 1950-ті рр.). Історико-статистичне дослідження. – Донецьк, 2003. – С. 252–253.

¹⁶ *Бачинський П.* Реабілітовані історією // Київська правда. – 1994. – 16 серп.

У червні 1937 р. у Києві прокотилися арешти, пов'язані з нейтралізацією «правотроцькістської організації в Україні». Серед заколотників виявилися третій секретар ЦК КП(б)У Микола Попов (за версією слідства входив до керівного ядра правотроцькістського центру в Україні), другий секретар Київського обкому КП(б)У Іван Мірошніченко.

11 серпня 1937 р. НКВС СРСР розробив оперативний наказ № 00485, в якому націлював місцеві органи держбезпеки на повну ліквідацію первинних організацій «ПОВ – Польської організації військової». У результаті «нанесення оперативного удару» по «польсько-шпигунському, диверсійному та контрреволюційному націоналістичному підпіллю» міста Києва та периферії області на 1 жовтня 1937 р. було заарештовано 3003 чол. (поляків – 1713 осіб, українців – 791, галичан – 237, євреїв – 114, інших – 148), «розкрито» та ліквідовано 59 польських шпигунсько-диверсійних резидентур, 19 організацій «ПОВ», 32 диверсійно-повстанських груп, 101 агента польської розвідки¹⁷.

Про справжні масштаби «польської операції» в області довідуємося з «Доповідної записки про оперативно-слідчу роботу УНКВС Київської області за час з 1 червня 1937 по 8 січня 1938 р.» заступника начальника УНКВС по Київській області майора держбезпеки Бабича начальника 8 відділу УДБ НКВС УРСР лейтенанту державної безпеки Мунвезу. В ній зазначалося, що на січень 1938 р. в області «по польській лінії» заарештовано 6524 особи. З цієї кількості засуджено НКВС СРСР за особливими списками 4954 чол. (по 1-й категорії 4302 чол., по 2-й – 652 чол.), трійкою – 580 чол. (по 1-й категорії 198 чол., по 2-й – 382 чол.)¹⁸.

Широкого розмаху на Київщині в 1937 р. набула так звана «німецька операція», спричинена наказом НКВС СРСР за № 00439, згідно з яким правоохоронні органи мали «нейтралізувати» на підприємствах області німецьких підданих. Проте на практиці в лабетах енкаведистів опинилися не лише іноземці, а й радянські громадяни німецької національності. Факти свідчать, що в ході реалізації «німецької операції», за причетність до вигаданих організацій «Німці-фашисти», «Тевтонці», «Національний союз німців України», «Національний фашистський центр» Київським обласним управлінням НКВС заарештовано 883 особи.

Оперативний наказ НКВС № 00593 від 20 вересня 1937 р. орієнтував органи держбезпеки на каральні акції проти так званих «харбінців» – колишніх службовців Китайсько-Східної залізниці та реемігрантів з Манчжоу-Го. Як і в попередніх випадках, у першу чергу підлягали арешту ті «харбінці», що були задіяні у військово-промисловому комплексі або працювали в колгоспах, радгоспах, радянських установах¹⁹. На початок 1938 р. відомство М. Шарова змогло розшукати у Києві та поза його межами лише 70 осіб, яких слідчі змогли кваліфікувати по так званій «харбінській лінії»²⁰.

¹⁷ ГДА СБУ, ф.16, оп. 30, спр. 88, арк. 116–118.

¹⁸ Там само.

¹⁹ Нікольський В.М. Зазн. праця. – С. 106.

²⁰ ГДА СБУ, ф. 16, оп. 30, спр. 105, арк. 178.

У грудні 1937 р. в Україні розпочалась «латиська операція». У відповідності до директив НКВС станом на січень 1934 р. в тюрмах і слідчих ізоляторах Києва знаходилося 186 особи, що потрапили під категорію «латиських шпигунів»²¹. Сотні громадян було заарештовано впродовж другої половини 1937 р. за «приналежність» до інших різноманітних іноземних розвідок: румунської – 163, японської – 72, грецької – 29.

З особливим розмахом і жорстокістю була проведена органами НКВС в Київському регіоні операція щодо дружин «зрадників Батьківщини» (наказ НКВС СРСР № 00486 від 15 серпня 1937 р.). Статистика свідчить, що лише протягом серпня-грудня 1937 р. в ході спланованої акції за ґратами опинилося 1356 дружин «викритих» «зрадників Батьківщини».

Значних втрат у духовній сфері зазнав Київ внаслідок масових каральних операцій по знешкодженню т. зв. «церковно-сектанської контрреволюції». Під каток карально-адміністративних заходів, націлених на створення атеїстичного суспільства потрапило понад 1100 віруючих.

Не менш разючими були результати київських чекістів у 1937 р. по нейтралізації «широкого підпілля українських націоналістів», яких за короткий період часу вдалося «виявити» на території області в кількості 2189 осіб²².

Як довідуємося з архівних джерел, маховик репресій у другій половині 1937 р. не збавляв обертів і проти відступників від «генеральної лінії» ВКП(б) – т. зв. троцькістів, яких в київських катівнях НКВС на січень 1938 р. налічувалося 990 чоловік. Крім того, з міста Києва було вислано 689 сімей (1564 чол.), глави яких були засуджені за троцькістську діяльність²³.

Не менш «продуктивно» на початку осені 1937 р. працювали позасудові органи радянської Феміди. Упродовж двох місяців операції особлива трійка обласного УНКВС встигла винести вердикт 5662 особам (2249 чол. по 1-й категорії; 3413 чол. по 2-й категорії). У зв'язку з «великою засміченістю районів і міст Київської області і особливо м. Києва кримінальниками та контрреволюційними елементами» до репресування були залучені адміністративна трійка обласного УНКВС, суди та спецколегія, які розглянули кримінальні справи на 2864 особи²⁴.

Масштабність баталій київських чекістів з «класовим ворогом» належним чином була оцінена керівництвом республіки. З нагоди 20-річчя ВУНК-ДПУ-НКВС, ЦВК УРСР нагородив орденом Червоної Зірки та бойовою зброєю ряд працівників Київського обласного управління НКВС. Серед них: начальник УНКВС по Київській області М. Шаров; його заступник, майор державної

²¹ Там само.

²² Там само, спр. 31, арк. 1.

²³ Там само, спр. 105, арк. 177.

²⁴ Там само, арк. 93–95.

безпеки І. Бабич, начальник секретно-політичного відділу, капітан державної безпеки О. Волков; начальник 11-го відділу, старший лейтенант державної безпеки Я. Поясов²⁵.

Звільнення наприкінці січня 1938 р. від обов'язків першого секретаря ЦК КП(б)У С. Косіора та обрання на його місце М. Хруцова, призначення наркомом внутрішніх справ УРСР О. Успенського замість комісара державної безпеки 2-го рангу І. Леплевського спричинили новий етап масових репресій в Україні.

Відповідно до нових інструкцій ліміти для трійки при Київському обласному управлінні НКВС по 1-й категорії стягнули позначки 4800 осіб²⁶. Чинити правосуддя над заарештованими доручалося такому складу особливої трійки: голова – Ісай Бабич (тимчасово виконуючий обов'язки начальника УНКВС Київської області з 29.12.1937 р. по 26.02.1938 р.), перший секретар Київського обкому КПУ Д. Євтушенко, прокурор Горляров. Вже наприкінці березня 1938 р. О. Успенський звернувся до наркома внутрішніх справ СРСР М. Єжова з проханням про затвердження нового персонального складу караючого органу: голова – комбриг Микола Федоров (начальник УНКВС Київської області з 26.02.1938 р. по 28.03.1938 р.), члени трійки: другий секретар Київського обкому КП(б)У М. Костенко, прокурор Горляров²⁷. Не викликала нарікань керівництва УРСР діяльність оновленої трійки по Київській області у складі старшого лейтенанта держбезпеки І. Шапіро (з 27.03.1938 р. – заступник начальника обласного УНКВС, з квітня по травень 1938 р. – тимчасово виконуючий обов'язки начальника УНКВС Київської області), секретаря Київського обкому КП(б)У М. Костенка, військового прокурора прикордонних і внутрішніх військ НКВС УРСР М. Гомерова, яка лише з 2 квітня по 10 травня 1938 р. розглянула 683 слідчі справи за якими було засуджено 4598 чол. до розстрілу та 61 особа до 10 років виправно-трудоих таборів²⁸.

Черговим завданням для київських чекістів під орудою майора держбезпеки Ісаї Бабича, а згодом на чолі з комбригом Миколою Федоровим було виявлення та знешкодження «активно діючих військово-повстанських штабів РОВС, підпільного ЦК есерів, меншовиків та Бунда». Здатність активно діяти продемонструвало нове керівництво УНКВС Київської області у розпочатій наркомом внутрішніх справ УРСР, комісаром державної безпеки 3-го рангу О. Успенським чистці серед українських чекістів. Не уникнули арештів і працівники УНКВС Київської області. Як «агентів української націоналістичної організації» репресовано оперуповноважених І. Барановського, Л. Гурова, І. Сергачова,

²⁵ Органи державної безпеки Київщини у фотографіях та документах (1919–1991). – К., 2004 (далі – Органи державної безпеки Київщини). – С. 168.

²⁶ ГДА СБУ, ф. 16, оп. 31, спр. 92, арк. 20.

²⁷ Там само, арк. 57.

²⁸ *Золотарьов В.А.* Олександр Успенський: особа, час, оточення. – Х., 2004. – С. 122.

Ф. Корнелишина, Г. Левицького, командира взводу кавалерійського дивізіону УНКВС Київської області О. Діткова. Помер від тортур на допиті 6 серпня 1938 р. старший інспектор відділу кадрів К. Можейко²⁹.

Завдання О. Успенського громити в Київській області всіх підозрюваних працівників міліції у діяльності «українського націоналістичного центру» було доручено черговому начальнику обласного управління НКВС (з 28.05.1938 р. по 15.01.1939 р.) капітану держбезпеки Олексію Долгушеву. За задумом наркома, «український націоналістичний центр» повинен був очолювати колишній начальник київської школи міліції О. Ряботенко.

Одночасно з погромом української міліції місцеві чекісти продовжували виявляти «шкідників», «троцькістів», «націоналістів», «шпигунів», які засіли в інших державних установах та підприємствах Києва. Серед засуджених до смертної кари військовою колегією Верховного Суду СРСР в серпні 1938 року знаходимо чимало людей з київськими адресами: наркомзем УРСР Зіновій Сідерський, заступник наркомфіна УРСР Іван Косило, заступник наркомлісу УРСР Семен Семенов, художній керівник Київської музкомедії Сергій Каргальський, начальник технічного відділу Дарницького бронетанкового заводу Федір Шликов, тимчасово виконуючий обов'язки коменданта Київського укріпрайону полковник Тимофій Галочкін-Савицький, науковий співробітник Музею Революції Олександр Соколовський.

Арешт у травні 1938 р. у Москві колишнього першого секретаря ЦК КП(б)У Станіслава Косіора спричинив в Україні чергову хвилю розгрому «замаскованого троцькістського підпілля». У столиці УРСР було «викрито» нове керівне ядро правотроцькістської організації нібито створеної С. Косіором у складі: Кирила Сухомлина (заступник голови уряду УРСР; ув'язнений 4 червня 1938 р.), Якова Тягнибіди (до 20 травня 1938 р. заступник голови уряду УРСР, заарештований 8 червня 1938 р.), Миколи Марчака (заступник голови Уряду УРСР, заарештований 20 червня 1938 р. у службовому кабінеті в будинку РНК).

На початок листопада 1938 р. під слідством в органах НКВС Київської області перебувало 330 осіб, з них обвинувачених: у «троцькізмі» – 50 чол.; «українській контрреволюції» – 58 чол.; «польській контрреволюції та шпигунстві» – 65 чол.; «антирадянській агітації» – 85 чол.; шкідництво в колгоспах, радгоспах, підприємствах – 26 чол.³⁰

Постанова Раднаркому СРСР і ЦК ВКП(б)У від 17 листопада 1938 р. «Про арешти, прокурорський нагляд та проведення слідства», згідно з якою заборонялися будь-які масові операції, пов'язані з арештом і висланням громадян, послабила оберти карально-репресивної машини. Однак і в наступні десятиріччя правлячий режим не відмовлявся від силових засобів впливу на політично неблагонадійних громадян, всілякими способами придушував будь-які прояви опозиції у столиці України.

²⁹ Органи державної безпеки Київщини. – С. 169–171.

³⁰ ГДА СБУ, ф.16, оп. 32, спр. 71, арк. 18.